

**МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

УДК 658.15:621

В. М. НИЖНИК, А. М. КРАВЦОВА
Хмельницький національний університет

**РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Запропоновано теоретичні положення і прикладні рекомендації щодо розробки механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівних підприємств, що спрямований на раціональне управління формуванням та ефективним використанням фінансових ресурсів на рівні машинобудівного підприємства

Вступ. Розвиток промисловості багато в чому визначається рівнем забезпечення підприємств фінансовими ресурсами. Однією з найважливіших проблем, з якою стикаються вітчизняні підприємства, є недостатня ефективність формування та використання фінансових ресурсів. Сучасний стан промислових підприємств, зокрема машинобудівних, характеризується значним зменшенням розмірів прибутку і скороченням обсягів фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на виробничі та економічні показники їх діяльності. Це зумовлює необхідність всебічного дослідження проблем фінансування підприємств, зокрема, процесів формування та використання фінансових ресурсів як основи фінансового забезпечення їх господарської діяльності. За таких умов важливим стає застосування сучасних підходів, принципів, ефективних методів, інструментів в управлінні підприємствами для фінансування необхідного обсягу витрат та забезпечення бажаного рівня доходів.

Постановка завдання. З огляду на те, що фінансові ресурси є важливим чинником економічного зростання, актуальними є питання розробки механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівних підприємств. У зв'язку з цим, інноваційний розвиток економіки України потребує від науковців і практиків здійснення систематизації і доповнення теоретичних уявлень про формування та ефективне використання фінансових ресурсів, виявлення причин недоліків, розроблення практичних рекомендацій щодо їх усунення на рівні машинобудівних підприємств.

Теоретичним та методичним аспектам формування та використання фінансових ресурсів підприємств присвячено роботи зарубіжних і вітчизняних вчених: Бланка І.А., Балабанова І.Т., Гриньової В.М., Белоліпецького В.Г., Кірейцева Г.Г., Ляшенко Г.П., Опаріна В.М., Родіонової В.М.; висвітлення різних аспектів ефективного управління фінансовими ресурсами підприємств було зроблено в роботах таких вітчизняних та зарубіжних науковців: Азаренкової Г.М., Воробйова Ю.М., Ковальової А.М., Кузнєцової С.В., Нижника В.М., Терьохіна В.Й., Холода Б.І., Чупіса А.В., Шеремета А.Д.; основи управління фінансовими ресурсами підприємства викладені у фундаментальних працях Бріггема С., Ван Хорна, Колласа Б., Мескона М.Х., Нікбахта Е., Фішера С., Шим Джей К. та інших.

Разом з тим, у вітчизняній теорії та практиці недостатньо розвинуті питання формування теоретичних і методичних підходів у вирішенні завдань підвищення ефективності формування та раціонального використання фінансових ресурсів. Актуальними при цьому стають такі дослідження: визначення обсягів фінансових ресурсів у розрізі їх потреби на підприємствах, оптимізація використання фінансових ресурсів підприємств, розробка механізму формування та ефективного їх використання, методи і моделі сучасної оцінки формування та раціонального використання зазначених ресурсів.

Результати дослідження. Для повної характеристики, а також виявлення особливостей, властивих тільки механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів і, що виділяють його із загальної системи управління підприємством, слід назвати наступні наукові підходи: системний підхід до формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства; підхід до розробки механізму як до процесу; ситуаційний підхід до розробки механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства.

Системний підхід до розробки механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства ґрунтується на: визначенні суті даного механізму як економічного явища і структуризації системи управління інформаційними процесами в механізмі моделей розподілу фінансових ресурсів, шляхом виділення окремих складових, що є передумовою їх детального вивчення і використання. Управління інформаційними процесами в механізмі формування та використання фінансових ресурсів складається з окремих складових елементів, кожний з яких робить свій внесок у характеристику цілого. Взаємозалежність складових елементів полягає в тому, що якщо один з них буде відсутній, або неправильно функціонувати, то і весь механізм не зможе ефективно функціонувати, або функціонувати взагалі. Незважаючи на єдину сутність управління, складові елементи системи управління інформаційними процесами в механізмі формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства мають свої характерні ознаки й особливості, відмінні від ознак складових елементів інших управлінських систем підприємства.

Зазначимо, що система управління інформаційними процесами в механізмі формування та ефективного використання фінансових ресурсів є невід'ємною частиною (підсистемою) системи управління підприємством. Вона має безліч внутрішніх і зовнішніх зв'язків, по яких проходить велика кількість сигналів. Ця система пов'язана з іншими підсистемами загальної системи управління підприємством (рис.1): цільовою, функціональною, організаційною, мотиваційною, соціальною, інформаційною, філософською та підсистемою взаємодії із зовнішнім середовищем. Зв'язок з іншими системами підприємства здійснюється у процесі робіт, що виконуються протягом усього життєвого циклу.

Рис. 1. Місце системи управління інформаційними процесами в механізмі формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства

Розробка механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства як частина загальної системи управління, спрямована на досягнення загальних стратегічних і тактичних цілей діяльності підприємства. У той же час, як самостійна управлінська система, він має свої стратегічні і тактичні цілі, що реалізуються безпосередньо в області фінансової діяльності підприємства. Таким чином, головна мета формування та ефективного використання фінансових ресурсів підприємства тісно пов'язана із загальними цілями управління підприємством, і, зокрема, із фінансовим менеджментом, і реалізується з ними в єдиному комплексі.

У процесі реалізації своєї головної мети, механізм формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства спрямований на вирішення наступних основних завдань:

- формування достатнього обсягу і необхідного складу фінансових ресурсів, що забезпечують задані темпи економічного розвитку. Це завдання реалізується шляхом визначення потреби в необхідних видах фінансових ресурсів для використання в операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності підприємства, оптимізації співвідношення окремих їх параметрів і залучення найбільш ефективних їх різновидів з позицій рівня потенційної результативності майбутнього використання;

- забезпечення максимальної прибутковості фінансової операції в результаті використання того чи іншого виду фінансових ресурсів при передбаченому рівні фінансового ризику. Вирішуючи це завдання, необхідно мати на увазі, що максимізація рівня прибутковості фінансових операцій при використанні визначеного виду фінансових ресурсів досягається, як правило, при істотному зростанні рівня фінансових ризиків, пов'язаних з їх використанням, так як між цими двома показниками існує прямиий зв'язок. Тому дане завдання має вирішуватися в межах припустимого фінансового ризику, конкретний рівень якого встановлюється власниками чи менеджерами підприємства з врахуванням їх фінансового менталітету (відношення до ступеня припустимого ризику при здійсненні господарської діяльності);

- забезпечення мінімізації фінансового ризику здійсненням фінансової операції при використанні визначеного виду фінансових ресурсів у визначених умовах. Якщо рівень прибутковості фінансової операції заданий чи запланований заздалегідь, то важливим завданням є вибір параметрів фінансових ресурсів, що забезпечують зниження рівня фінансового ризику операцій чи видів діяльності;

- забезпечення постійної платоспроможності підприємства, що вирішується в першу чергу за рахунок ефективного управління залишками фінансових ресурсів. Однак у процесі вирішення цього завдання варто

мати на увазі, що зайво зарезервовані фінансові ресурси, забезпечуючи високий рівень платоспроможності підприємства, втрачають свою вартість під впливом факторів часу та інфляції. Тому завдання підтримки достатнього рівня платоспроможності відноситься до числа оптимізаційних, у процесі вирішення якого повинні враховуватися різні економічні інтереси підприємства;

- оптимізація руху фінансових потоків, що вирішується шляхом: ефективного управління фінансовими потоками в процесі циклу кругообігу, забезпечення синхронності формування і руху всіх видів потоків фінансових ресурсів, пов'язаних з операційною, інвестиційною і фінансовою діяльністю; мінімізації сукупних витрат на формування й організацію руху фінансових потоків у всіх їх формах [1, с.27].

Ефективний механізм формування та використання фінансових ресурсів дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання, що постають перед ним, і сприяє результативному здійсненню його функцій. Основними функціями механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства є: розробка стратегії формування і використання фінансових ресурсів; створення ефективних інформаційних систем управління фінансовими ресурсами, що забезпечуватимуть обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень; здійснення аналізу різноманітних аспектів фінансової діяльності підприємства, пов'язаної з процесами формування і використання фінансових ресурсів; здійснення планування показників формування фінансових ресурсів підприємства і їх залучення з різних джерел; розробка дієвої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень в сфері формування і використання фінансових ресурсів; здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень в сфері формування і використання фінансових ресурсів підприємства [2].

Ситуаційний підхід допускає, що придатність різних методів управління визначається ситуацією. Оскільки існують безліч факторів, що впливають на фінансову сферу господарської діяльності підприємства, як в середині самого підприємства, так і в навколишньому середовищі, то не існує і єдиного, кращого способу управління його фінансовими ресурсами. Іншими словами, центральним моментом ситуаційного підходу є конкретний набір обставин, що значно впливають на підприємство в даний конкретний час [3, с.83].

Ефективне формування і використання фінансових ресурсів підприємства забезпечується реалізацією ряду принципів, основними з яких є [1, с. 30]:

- інтегрованість із загальною системою управління підприємством. Управління фінансовими ресурсами тісно пов'язане зі всіма іншими напрямками фінансового менеджменту: операційним, інвестиційним, інноваційним та деякими іншими видами функціонального менеджменту. Це визначає необхідність органічної інтегрованості управління фінансовими ресурсами з іншими функціональними управлінськими системами і загальною системою управління підприємством;

- комплексний характер формування управлінських рішень. Всі управлінські рішення в області формування і використання фінансових ресурсів найтіснішим чином взаємозалежні і мають прямий чи непрямий вплив на кінцеві результати фінансової діяльності в цілому. Тому управління фінансовими ресурсами має розглядатися як комплексна, функціональна управлінська система, що забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства;

- високий динамізм управління. Навіть найбільш ефективні управлінські рішення в області формування чи використання фінансових ресурсів в операційному, інвестиційному чи фінансовому процесі, розроблені і реалізовані на підприємстві в попередньому періоді, не завжди можуть бути повторно використані на наступних етапах його господарської діяльності;

- варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень. Реалізація цього принципу припускає, що підготовка кожного управлінського рішення у сфері формування фінансових ресурсів, їх використання в операційному, інвестиційному чи фінансовому процесі має враховувати альтернативні можливості дій. При наявності альтернативних проектів управлінських рішень у цій області їх вибір для реалізації має бути заснований на системі критеріїв, що визначають фінансову стратегію чи конкретну фінансову політику підприємства в сфері функціональних систем управління. Система таких критеріїв в області управління фінансовими ресурсами встановлюється самим підприємством;

- орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства.

Теоретичний аналіз проблеми розробки механізму формування і ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства дозволив нам запропонувати його структурну модель (рис. 2). Механізм формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства, на нашу думку, являє собою взаємопов'язану сукупність процесів, прийомів, методів і підходів впливу на прийняття рішень щодо формування і ефективного використання фінансових ресурсів з метою досягнення кінцевих результатів, стійкого фінансового стану та ефективної діяльності підприємства.

В загальному вигляді розроблена модель механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства містить шість основних структурних блоків:

Блок 1 – забезпечення формування фінансових ресурсів на машинобудівному підприємстві. Цей блок містить функціональне забезпечення (правове, інформаційне, нормативне, фінансове, матеріальне, програмне).

Блок 2 – формулювання завдань щодо ефективного формування і використання фінансових ресурсів. Концепція системного підходу до прийняття фінансових рішень підпорядкована загальній меті розвитку підприємства, що передбачає проведення значного обсягу аналітичної роботи: розрахунок і аналіз показників ефективності формування і використання фінансових ресурсів; прогнозування фінансових показників; управління грошовими ресурсами, інвестиціями та виробничо-матеріальними запасами; аналіз і управління фінансовими ризиками. За результатами проведеної роботи оцінюють: стан структури і використання фінансових ресурсів;

потребу в ресурсах і способи їх нарощування; ступінь оптимізації фінансових потоків та їх вплив на фінансовий стан підприємства тощо. На основі одержаних аналітичних висновків розробляють багатоваріантні управлінські рішення. Зокрема, вони можуть полягати в наступних заходах: 1) дослідження кількісного впливу факторів, що впливають на процеси формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства, а також

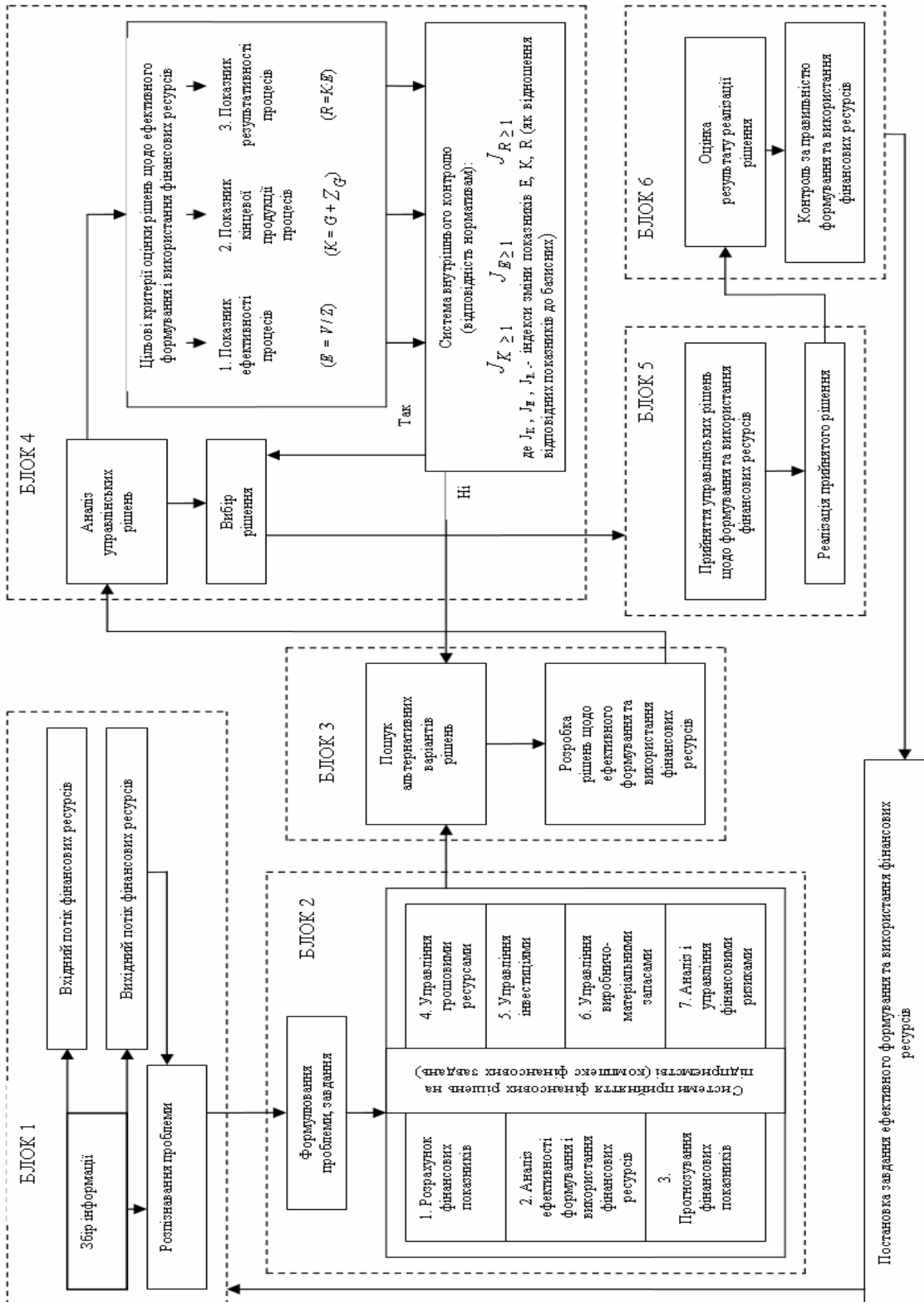

Рис. 2. Структурна модель механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства

виявлення найбільш суттєвих факторів впливу; 2) чітке формулювання стратегічних цілей підприємства і пов'язаних з ними цілей в сфері фінансування; 3) дослідження сучасного стану ринку капіталу і тенденцій на ньому. Необхідно приділяти увагу співвідношенню вартості фінансових ресурсів із різних джерел, а також іншим умовам їх залучення (терміни, застави, інші зобов'язання); 4) виявлення активних обмежень на структуру фінансових ресурсів чи на окремі їх види, а також ідентифікація факторів, які визначають ці обмеження; 5) побудова процесу планомірного впливу на фактори, що відповідають за існування часткових обмежень, активних для підприємства, з метою зняття цих обмежень; 6) на основі співвідношення оптимальної структури фінансових ресурсів і системи обмежень, активних для конкретного підприємства, формування фінансової політики в цілому, а також щодо формування фінансових ресурсів за окремими видами та ефективного їх використання; 7) збільшення ступеня прозорості бізнесу, а саме інформаційної відкритості підприємства, і побудова ефективних взаємовідносин з зовнішнім середовищем; 8) здійснення постійного аналізу можливостей і загроз, які можуть виникати в кожному із вище зазначених напрямків; 9) прийняття до уваги всіх змін і в разі їх суттєвості, модернізація підходів до процесів формування та використання фінансових ресурсів на машинобудівному підприємстві.

Блок 3 – пошук і розробка альтернативних варіантів управлінських рішень. Організація зазначеної роботи передбачає застосування: прогнозування, планування, інвестування, кредитування, оподаткування, самофінансування, системи розрахунків, матеріального стимулювання і відповідальності, страхування, оренди, лізингу, факторингу, форфейтингу, взаємовідносин з засновниками, суб'єктами господарювання та інші методи управління фінансовими ресурсами. Важливим також є запровадження раціональної системи автоматизованого управління фінансуванням, встановлення доцільних взаємозв'язків між управлінськими підрозділами, своєчасного розроблення норм, нормативів і методик із цих питань. Також для підтримки динамічної рівноваги підприємства в мінливому зовнішньому середовищі передбачається вирішення таких завдань: своєчасне виявлення «слабких» місць в діяльності підприємства у відповідності із сигналами зовнішнього оточення, формування тактичного та стратегічного потенціалу успіху, забезпечення адаптації підприємства до зовнішніх змін, нівелювання несприятливого впливу факторів зовнішнього середовища.

Блок 4 – аналіз управлінських рішень і вибір найкращого з альтернативних рішень. Цей блок охоплює, головним чином, поточні заходи щодо забезпечення відповідності між розміром сформованих фінансових ресурсів та обсягами їх витрачання, раціональність витрачання фінансових ресурсів за окремими напрямками, а також відповідність фінансів, що витрачаються, нормативам. З огляду на це, оцінка рішень щодо формування і ефективного використання фінансових ресурсів повинна проводитися для кожного підприємства окремо та орієнтуватися на реальні економічні можливості конкретного підприємства. Критерієм для оцінки управлінських рішень нами запропонований показник результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів, як основа комплексної системи аналізу. Прийнявши як вихідний критерій для оцінки наслідків процесів формування, розміщення і використання фінансових ресурсів показник результативності зазначених процесів, можна обґрунтовано проводити відповідні розрахунки. Для оперативного вирішення проблем щодо збільшення рівня показника результативності на підприємстві, на нашу думку, можна запропонувати такі варіанти альтернативних управлінських рішень: по-перше, при розподілі прибутку більшу його частину спрямувати на поповнення власних обігових коштів, тобто зарахувати до неподільної частки статутного фонду; по-друге, для додаткової мобілізації фінансових ресурсів із зовнішніх джерел залучати тимчасово вільні кошти індивідуальних осіб та інших суб'єктів господарювання; по-третє, здавати в оренду окремі об'єкти основних засобів і реалізовувати майно, яке не використовується, що дасть змогу поповнити власні фінансові ресурси; по-четверте, скоротити витрати від невиконання договірних зобов'язань їх партнерами шляхом раціонального управління дебіторською заборгованістю і суворого дотримання розрахунково-платіжної дисципліни. Зокрема, при укладанні угод передбачувати забезпечення суми дебіторської заборгованості заставою у розмірах, не менших, ніж її величина; здійснювати страхування кредитів з метою захисту від значних збитків за безнадійними боргами; уникати встановлення партнерських відносин з фінансово нестійкими, неплатоспроможними суб'єктами господарювання. Це призведе до збільшення загального розміру фінансових ресурсів за рахунок збільшення частки власних і притриманих до них та зменшення частки позикових і залучених фінансових ресурсів; а також зменшення загального обсягу витрат процесів формування та використання фінансових ресурсів.

Зазначимо, що в складі цього блоку важлива роль відводиться внутрішньому контролю показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства ($J_K; J_E; J_R$). Створення системи внутрішнього контролю є невід'ємною складовою частиною побудови всієї системи управління підприємством з метою забезпечення його ефективності. Системи внутрішнього контролю створюються на підприємстві за лінійним чи функціональним принципом або одночасно поєднують обидва ці принципи. В основі цих систем лежить розподіл контрольних обов'язків окремих служб та їх менеджерів. В цих традиційних системах внутрішнього контролю складовою частиною може бути і система контролю показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства. Система внутрішнього контролю показників результативності зазначених процесів забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках формування і використання рівня показників результативності ($J_K \geq 1; J_E \geq 1; J_R \geq 1$), своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від передбачуваних та прийняття оперативних управлінських рішень щодо виконання встановлених завдань. Внутрішній контроль показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства будується за наступними етапами: визначення обсягу внутрішнього контролю

(об'єктом контролю показників результативності є управлінські рішення щодо основних аспектів формування та використання їх рівня); визначення видів і сфер контролю (у відповідності з концепцією побудови системи внутрішнього контролю: сферою стратегічного контролю є контроль політики регулювання показників результативності – періодом його є квартал або рік; сферою поточного контролю є контроль поточних планів формування та використання рівня показників результативності – періодом його є місяць або квартал; сферою оперативного контролю є контроль бюджетів – періодом його є тиждень, декада, місяць); розробка системи якісних стандартів контролю (стандартами виступають нормативні значення показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів); побудова системи моніторингу (відслідковуючої системи) як найактивнішої частини системи внутрішнього контролю. Система моніторингу показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів являє собою розроблений на підприємстві механізм постійного спостереження за показниками, що контролюються, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачуваних та виявлення причин цих відхилень; формування системи алгоритмів дій по усуненню відхилень (виділяються і розглядаються ті показники контролю результативності процесів, по яких спостерігаються «критичні» відхилення від нормативів, та по кожному з «критичних» відхилень виявляються причини, що їх викликають, для чого використовують відповідні розділи контрольних звітів виконавців). На останньому з етапів принципова система дій фахівців підприємства здійснюється за одним з таких трьох алгоритмів: «нічого не робити», «усунути відхилення», «змінити систему нормативних показників». Впровадження системи внутрішнього контролю показників результативності процесів формування та використання фінансових ресурсів має підвищити ефективність всього механізму формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства.

Блок 5 – прийняття рішень щодо формування і ефективного використання фінансових ресурсів та його реалізація. Для своєчасного якісного прийняття рішень потрібна надійна інформація (блок 1), а також наявність кадрів (блок 3), що мають відповідну кваліфікацію і досвід роботи і здатні приймати відповідні рішення щодо формування та використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства. До структурних підрозділів, що входять у зазначений блок, відносять, насамперед, фінансовий відділ, який в основному на підприємствах займається фінансовими ресурсами, але право розпоряджатися ними мають також директор і головний бухгалтер. Тобто ця структура містить у собі кількість посад, а також перелік обов'язків кожного фінансового робітника і коло його повноважень та відповідальності. За допомогою зазначених структур формуються та використовуються фінансові ресурси підприємства для досягнення його цілей. Без цього ресурси будуть лежати мертвим капіталом на підприємстві, що призведе до зменшення фінансового потенціалу.

Блок 6 – оцінка результату прийнятих рішень з погляду можливих способів його модифікації чи зміни, а також контроль за правильністю формування та використання фінансових ресурсів. Цей блок включає систематичну перевірку якості та своєчасності формування й використання фінансових ресурсів для здійснення діяльності, яка полягає у збиранні відповідної інформації, а в підсумку – виявлення додаткових резервів і можливостей поліпшення цієї роботи відповідно до фінансових інтересів підприємства.

Під дією розробленого авторами механізму в підприємстві з'являються додаткові можливості, тобто напрямки розвитку подальшої діяльності. Цільові критерії оцінки рішень щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів виступають індикаторами виникнення диспропорцій на підприємстві, що дуже важливо для його здатності підтримувати фінансову рівновагу. Залежно від обсягу фінансових ресурсів і ефективності їх формування та використання підприємство має можливість самофінансування і свободи власної діяльності, відносної фінансової незалежності. Крім того, воно може залучати у свою діяльність засоби у вигляді кредитів, інвестицій, позик тощо.

Висновки. Запропонований механізм спрямований на раціональне управління формуванням та ефективним використанням фінансових ресурсів машинобудівного підприємства. Його дія повинна забезпечувати організаційну єдність і взаємну узгодженість всіх структурних блоків і ланок. Ефективне формування фінансових ресурсів передбачає залучення оптимальної кількості фінансових ресурсів для виконання поставленої мети за найменших витрат на їх формування. Ефективне їх використання характеризується виконанням поставленої мети за найменших витрат фінансових ресурсів.

В результаті, по-перше, оскільки дія механізму базується на фактичному обсязі фінансових ресурсів підприємств, то з урахуванням розміру їх дефіциту визначаються основні напрями відновлення, залучення, формування і розподілу фінансових ресурсів; по-друге, зростає рівень забезпечення машинобудівних підприємств фінансовими ресурсами і рівень результативності їх використання; по-третє, все це призводить до вдосконалення виробництва та підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Література

1. Бабенко А.В. Панков В.А., Макогон Ю.В., Пашко Е.А., Механізм управління фінансовими потоками промислового підприємства в умовах глобалізації / Под научной ред. Ю.В.Макогона. – Донецк: Донецкий национальный университет, 2005. – 188 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 512 с
3. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 383 с.

Надійшла 16.09.2008 р.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Представлено аналіз результатів використання у вітчизняній практиці світового досвіду оцінки ймовірності банкрутства підприємств.

Діагностування стану економічної безпеки підприємства є багатовимірною та складною задачею. Проте від її розв'язання залежить своєчасність вжиття заходів протистояння загрозам і небезпеці, спрямованих на збереження стабільної та прибуткової роботи суб'єктів господарювання, забезпечення захисту інтересів як власників, так і всього колективу підприємства та й в решті-решт безпеки держави.

Багаторівневий характер взаємодії підприємств із господарськими суб'єктами зумовлює широкий діапазон підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. В сучасній науковій літературі пропонується значна кількість різноманітних моделей та методів можливої оцінки стану економічної безпеки підприємств: від загальнонаукових до авторських методик та пропозицій. Складність проблеми полягає у відкритості та реактивності підприємства як системи, що здійснює активний обмін інформацією із зовнішнім середовищем, генерує та поставляє інформацію у внутрішнє та зовнішнє середовище.

Наявність різних підходів зумовлює потребу їх узагальнення з метою встановлення слабких та сильних місць.

У світовій практиці поширеним є досвід оцінки банкрутства підприємств. Найбільшого поширення у економічній літературі набули багатофакторні моделі Альтмана, Таффлера, Спрінгейта, Ліса, модель Іркутської державної економічної академії, рейтингове число Сайфуліна і Кадикова, система показників Бівера, модель Creditmen, модель Зайцевої тощо, за допомогою яких на основі обробки бухгалтерської та фінансової звітності формується узагальнений показник фінансового стану підприємства, його інтегральна оцінка. Розв'язання проблем визначення стану економічної безпеки підприємств за допомогою багатомірних статистичних моделей, що набула значного розповсюдження у міжнародній практиці, описано у роботах науковців на теренах країн СНД у [1-4].

Найбільш простою з методик діагностики банкрутства є двофакторна математична модель, при побудові якої враховується всього два показники: коефіцієнт поточної ліквідності й питома вага позикових коштів у пасивах. На основі статистичної обробки даних по вибірці фірм у країнах з ринковою економікою були виявлені вагові коефіцієнти для кожного із цих факторів.

$$Z_1 = -0,3877 - 1,073X_1 + 0,0579X_2, \quad (1)$$

де Z_1 – показник вірогідності банкрутства; якщо $Z_1 > 0,3$, то ймовірність банкрутства велика; якщо $-0,3 < Z_1 < 0,3$, то ймовірність банкрутства середня; якщо $Z_1 < -0,3$, то ймовірність банкрутства невелика; якщо $Z_1 = 0$, то ймовірність банкрутства складає 0,5.

П'ятифакторна модель Е.Альтмана заснована на оцінці показників фінансової стійкості підприємства, що характеризується співвідношеннями прибутку, виручки від реалізації, величини обороту до активів підприємства, власного капіталу до позикового, що виражається формулою:(2)

$$Y = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,64K_4 + 1,0K_5, \quad (2)$$

де Y — показник вірогідності банкрутства; при його значеннях від 1,81 до 2,675 існує різноманітний рівень вірогідності банкрутства;

K_1, K_2, K_3, K_5 — відповідно, відношення оборотного капіталу, нерозподіленого прибутку, прибутку до оподаткування і сплати відсотків, виручки від реалізації-до активів;

K_4 — відношення ринкової вартості капіталу до заборгованості.

Складність використання формули в умовах перехідної економіки полягає в тому, що коефіцієнти, які входять в модель, з одного боку, не відображають реальної ситуації, що склалася на досліджуваному підприємстві, а, з другого – серед наведених індикаторів кілька її показників не мають відповідних аналогів оцінки роботи наших підприємств. Тому наведена вище формула не прийнятна для оцінки банкрутства вітчизняних підприємств.

Модель Таффлера [3] оцінює відношення прибутку, оборотних активів, зобов'язань та виручки до суми активів. У цій моделі критичними є значення від 0,3 (стійкий стан) та від 0,2 (нестійкий стан).

$$Y = 0,063K_1 + 0,092K_2 + 0,057K_3 + 0,001K_4, \quad (3)$$

де K_1 – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань;

K_2 – відношення оборотних активів до сукупних зобов'язань;

K_3, K_4 – відповідно відношення короткострокових зобов'язань і виручки до суми активів.

Модель Ліса має вигляд [2]:

$$Y = 0,063K_1 + 0,092K_2 + 0,057K_3 + 0,001K_4, \quad (4)$$

де K_1, K_2, K_3 – відношення відповідно оборотного капіталу, прибутку від реалізації та нерозподіленого